

IRODALOM.

Dr. Robert Forrer: Reallexikon der prähistorischen, klassischen und frühchristlichen Altertümer. VIII + 940 l. 3000 ábrával. Verlag von W. Speemann in Berlin & Stuttgart.

A strassburgi szerző neve nem ismeretlen a régészeti irodalomban, eddig megjelent művei¹ után mint éles szemű megfigyelőt és jó összehasonlító ismerjük, kit nem annyira az önálló felfogás jellemez, mint inkább nálánál nevesebb írók adatainak, megállapításainak ügyes felhasználása a kisebb régészeti kérdések, több oldalról való megvilágítására és jellemző vonásainak kidomborítására.

Jelen munkája az eddigieknél nagyobb vállalkozása Forrernek. S ha kisebb dolgaiban nem találunk nála eredetiséget, annál kevésbé kereshetünk Reallexikonában, mely a régészeti lexikonok, szótárak természetéhez híven az eddigi kutatások és az e kutatások alapján megállapított eredmények betűrendes összefoglalása. Az ilyen lexikonok és szótárak használhatóságát mindig írójának képességei és lelkiismeretessége szabják meg.

Mivel pedig ezek a kutatások egyre nagyobb számban és szélesebb mederben történnek és mivel a régészeti munkások száma örvendetes módon szaporodik, magától értődik, hogy kemény fába vágja fejszéjét, a ki egy minden tekintetben megbízható és használható lexikon megírásához fog. A feladat nehézségein csak némiképpen könnyít az a körülmény, hogy ebben a tekintetben túl vagyunk a kezdet nehézségein. Azért csak némiképpen, mert a régészet a maga sok hipotézisével könnyen oly labirintusba csalhatja művelőjét, melyből nehezen lehet kijutni.

Örömmel konstatálhatjuk, hogy Forrer e munkájával is hű maradt önmagához s feladatát ha nem is fényesen, de mindenesetre úgy oldotta meg, hogy könyvét nagy haszonnal forgatja az ember.

Hibái és hiányai vannak, mint a hogy az ilyen szabású műveknek szoktak is lenni. Főképpen abból folynak, hogy igen sokat markolt. Ma, mikor a tudományok annyira specziálizálódnak s az egyes tudományok keretén belül is nagyon megoszlanak a szerepek, több, egymástól időben,

¹ *Die Heidenmauer von St. Odilien, ihre prähistorischen Steinbrücke und Besiedlungsreste.* Mit 120 Illustrationen, Plänen und Karten von Kunstmaler C. Spindler, Ingenieur I. Heizmann und dem Verfasser. II + 50 l. 9 táblával. Strassburg, 1899.

Über Steinzeit Hockergräber zu Achmim, Naguada etc. in Ober-Ägypten und über europäische Parallelfunde. 60 l. 4 táblával. Strassburg, 1901.

Zur Ur- und Frühgeschichte Elsass-Lothringens nebst vor- und frühgeschichtlicher Fundtafel mit 192 Abbildungen in Licht- und Farbendruck. 40 l. Strassburg, 1901.

Bauernfarmen der Steinzeit von Achenheim und Stützheim in Elsass. 57 l. 4 táblával. Strassburg, 1903.

izlésben stb. annyira különálló korszakoknak hibátlan és minden szempontot kielégítő feldolgozása egy embernek erejét múlja fölül. Innét van az, hogy pl. a népvándorlás korát igen soványan tárgyalja, holott, hogy messze ne menjünk, *Hampel* József, *Pósta* Béla és *Nagy Géza* munkássága révén anyyi és olyan anyag állhatott rendelkezésére, mely föltétlen figyelmet érdemelt volna. S ebben a tekintetben még az sem menti, hogy ez az anyag nem volt hozzáférhető.

Tisztán őskori részét tekintve, nem teljes ugyan, de áttekintő. Meghatározásai rövidek, kifejezők és mindenekelőtt jók, a mit annak köszönhet, hogy az őskori régészet vezérmunkásai után dolgozott. Az irodalom közlésével fukarkodik s ez nagy hibája azzal együtt, hogy nem adja minden egyes esetben szemléltető példáinak lelőhelyét és hogy honnét vette. Abban a kis irodalomban is, a mit itt-ott elszórva ad, hazai archeológiánk irodalma alig-alig szerepel. A mi emléket hazánkból közöl, jórészt másodkézből veszi. Munkája hátrányára, melynek csak előnyére válhatott volna, ha pl. a régészeti szempontból elsőrangú fontosságú miskolci paleolitikaleleteknek is szentel néhány sort. Ezt annál is inkább megtehetette volna, mert többé nem szorul bizonyításra, hogy a paleolitikus-kor nagy kérdéseinek megoldása, kulcsa bizonyos mértékig a Franciaországtól távolabb eső lelőhelyek anyagában van, mint a hol az egyes periodusok s ezek keretén belül az egyes kulturáriumok időrendbeli és a fejlődés vagy hanyatlás szempontjából való elhatárolódásai élesebben vannak meg.

Egy kicsikét későn született meg és nehezen kapott lábra az őskori régészet. Fejlődésének természete hozta magával, hogy először a közelebb fekvő dolgokkal volt elfoglalva s csak azután tekintett messzebbre, Észak-Afrikára és Kisázsziára. Őskori régészeink soká itt felejtették a szemüket. Az etnografia megszületése és megizmosodása azonban távolabbi vidékeket is a munka és feldolgozás keretébe von, ezzel az őskori régészet szolgálatába áll s tekintetünket Afrika középső és déli felére, Ázsia belsejére, déli és keleti felére; a szigettengerre, Ausztráliára, Amerikára irányítja. Ennek köszönhető, hogy ma akkora anyag áll rendelkezésünkre a ma is élő természeti népek köréből, mely az őskori régészet egyes kérdéseinek feldolgozásánál és megfejtésénél helyet és méltatást kér magának. Joggal, mert ez az anyag értékes, beszédes és sok tekintetben csak ez lehet az őskori régésznek bányászlámpája.

Hiánya a Forrer szóban levő munkájának, hogy ez az anyag nem talál benne méltatásra.

A munka értékét emelte volna, ha nem szorítkozik tisztán a folyóiratokban és önálló művekben megjelent anyagra. Az egyes múzeumok szívesen nyitottak volna előtte ajtót itthon is, künt is. Szűkebb hazánkban, Erdélyben, két dolgot mindenesetre kapott volna. Festett keramikát a neolitikus-kor végéről akkora mennyiségben és oly teljes sorozatban, mint sehol másutt. Ezen kívül újabb bizonyítékokat a Villanova-kultúrának a Maros völgyén át Erdély belsejébe való kisugárzására.

Mindez azonban Forrer munkájának értékéből mit se vonjon le. Meghatározó könyvül, különösen kisebb múzeumok részére, jól megfelel. Képei tiszták, kivéve ott, a hol sorozatokat állít össze. Ezeknek azonban megvan az az előnyük, hogy áttekintést nyújtanak egyes eszközök fejlődéséről, különböző területeken való előfordulásáról s ezáltal válnak tanulságosakká.

Roska Márton.

Julie Schlemm: Wörterbuch zur Vorgeschichte. Ein Hilfsmittel beim Studium vorgeschichtlicher Altertümer von der paläolithischen Zeit bis zum Anfange der provinzial-römischen Kultur. Mit nahezu zweitausend Abbildungen. XVI + 688 l. Berlin, 1908. Dietrich Reimer (Ernst Vohsen).

Az arheológiai irodalom örvendetes fellendülésének jele, hogy közel egy időben két vaskos régészeti lexikont kapnak kézhez e tudomány művelői és az e tudomány iránt érdeklődők: Forrer *Reallexikonát* és Schlemm Júlia fenti szótárát.

Nyolcz évi munkának az eredménye ez a könyv. Magvát és alapját azok a jegyzetek tették, melyeket szerzője pusztán a maga ismereteinek bővítésére készített. Prehisztorikus leletek leírása, a berlini antropológiai társaság ülésein, évi kongresszusain hallottak, az egyes múzeumokban látottak s egyes régészeti kérdésekről szakemberekkel folytatott beszélgetések, mind-mind indító okai voltak létrejöttének.

A ritka jelenségek közé tartozik, hogy a nő a régészet terén fejtsse ki működését s éppen ezért figyelmünket, kritikánkat fokozottabb mértékben vonja magára.

Önkénytelenül kínálkozik az összehasonlítás a férfi és a nő munkája, Forrer Róbert *Reallexikona* és Schlemm Júlia szótára között. Az nem éri be kevéssel, három korszakot is át akar ölelni egyszerre. Ez érzi, hogy inkább keveset, de jót kell nyújtania s belátja, hogy egy korszakot is a maga sokféleségével, megoldatlan vagy csak hipotétikusan megfejtett kérdéseivel teljesen átdolgozni nem könnyű feladat. De munkájával szolgálatot vél tenni s ezért *merészkedik* a nyilvánosság elé lépni.

Forrer munkáján bizonyos ideges sietség vehető észre. Schlemm Júlia nyugodtabban dolgozik. Megnevezi a tárgyat, körülményesen leírja, megmondja: milyen anyagból készült, meghatározza korát — pontosan utalva mindig, hogy ki után dolgozott, — felsorolja a lelőhelyeket, a hol az illető típust eddig találták s végül a lehetőség szerint kimerítő irodalmát adja annak. Ennél többet kívánni nem lehet. S ez így megy végig 688 oldalon, kevés kivétellel minden tárgynál.

Bár minden lap fején ott látjuk, miről van azon szó, szótára végéhez tizenkét oldalas tárgymutatót csatol, ezzel kezelését tetemesen megkönnyíti. Forrer az irodalomból is roppant keveset ad, tárgymutatoja meg egyáltalán nincsen. A rajzok tekintetében azonban a Forrer műve összehasonlíthatatlanul magasabban áll, mint Schlemm Júlia szótára. Általában nagyon durvák, sokszor a gyermekes rajzokat juttatják eszünkbe (pl. az 58. lap *a.* és *b.* ábrája), máskor meg nem lehet tisztán kivenni, hogy vajjon eredetileg rosszul formált-e a tárgy vagy csak a hibás rajzolás alatt deformálódott (pl. a 106. lap *c.* és *d.* ábrája). Különösen áll ez a hallstatti-periodusba tartozó finomabb díszítésű bronzedényekre, melyeknek díszítése teljesen elvész a durva rajz következtében. Ez a különben nagy lelkiismeretességgel és sok utánajárással írott munka megérdemelte volna a jobb rajzokat. Hiszen a rajz, ha jó, beszél az írás helyett.

Tollhibának kell minősítenünk, hogy Schussenried-et barlangnak mondja és hogy Veyrier-t a francia Svájcba helyezi.

Bevezetésében említi, hogy a szótárszerűség következtében a szisztematikus összetartozás és a típusfejlődés teljesen elvész. Valóban úgy van. Sokkal helyesebb lett volna az egyes típusokat összetartozás és fejlődés szerint táblákon közölni, mint a hogy Forrer teszi pl. a fibulákkal,

baltákkal stb. Hogy egyebet ne említsünk, ott van a sokféle típusú agyagedény (szalag-, zsinórdíszű keramika, bernburgi, branowitzi, grossgartachi, lobositz, rösseni, lausitzi, aunjetitzi, tangermündi stb. stb). A hány típus, annyi helyütt kell keresni.

A típusok megválasztásában nem mindig szerencsés. Így pl. szebb, a díszítő stílust is kifejező kelta lándzsacsúcsot többet is kaphatott volna.

Hogy egyéb hiányairól is szó esnék: kőkori festett agyagedényeket hazánkból csak Lengyelről ismer, holott Erdély délkeleti fele egyike a leggazdagabb területeknek ebből a szempontból; a kőeszközök átfúrás módját igen soványan illusztrálja; az 58. lapon közölt sírtípusokat nálunk Herepey Károly ásatásai szolgáltatnak; a 106. oldalon tárgyalt kettős edények hazánkból is ismeretesek; épp így dudoros kelta karpereczek is. A zsugorított temetkezés módját csak a la Tène-korig hozza le, holott ismeretes, hogy belenyúl ez a temetkezési mód az első keresztény időkbe is. Erre vall legalább az a sírmező, melyet Prágától északnyugatra Schlan-nál ástak ki s melynek halottai zsugorított fekvő helyzetben voltak eltemetve.¹ Nem is szólva arról, hogy Amerikában Alaszkától le a Fokföldig, Ázsiában, a szigettengeren, Ausztráliában, Afrikában ma is divik ez a szokás.²

Ha egyéb nem is, magában ez az egy körülmény hangosan szól a mellett, hogy az őskort a természeti népeknél ma is fellelhető vonatkozások figyelembe vétele nélkül tárgyalni nem lehet. Ez ellen nem lehet azzal érvelni, hogy az az etnográfia dolga.

Újítással is találkozunk Schlemm szótárában. A harang alakú edényt első lelőhelyéről (Branovitz) elnevezi branowitzi serlegnek. Ennek az elnevezésnek mindenesetre van annyi jogosultsága, mint igen sok más, helyhez kötött régészeti elnevezésnek. A harangalakú edény vagy serleg elnevezés azonban annyira átment a tudatba és irodalmi használatba, hogy újabb elnevezése csak zavarólag hat.

Ennyit röviden a hiányokról.

Nyilvánvaló, hogy nem olyan természetűek, melyek, nem tekintve a rajzokat, lényegileg rontanának a szótár értékes voltán. Úgy hisszük, hogy Forrer lexikonjával együtt, a kettő egymást kiegészítve, igen használható munkának fog bizonyulni.

Roska Márton.

Egy római kori edényünk alakjáról.

Dr. Márton Lajos az *Archaeologiai Értesítő* ez évi folyamának 154 stb. lapjain *Egy sajtáságos kőkori edényalacról* értekezik. Fejtegetései során az 1. ábrán be is mutat egy *közelebbről meg nem határozható korú tiszasasi* edényt.

Ennek az edénynek bemutatása teszi időszerűvé azt, hogy az Erdélyi Nemzeti Múzeum régiségtárának ezzel teljesen azonos alakú, bár fejlettebb, *római korú* edényét ismertessem (1. sz. kép).

Az edény lelőhelye Portus, leltári száma 3732; magassága 19, hossza

¹ Verh. d. Berl. Anthr. Ges. 1895. 459. l.

² R. Andree, Ethnologische Betrachtungen über Hockerbestattung. Braunschweig 1007. és Preuss Theodor, Die Begräbnisarten der Amerikaner und Nordasiaten. Königsberg, 1894.